

**IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA INSON HUQUQLARINI
XALQARO-HUQUQIY HIMOYA QILISH: ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR**

Nodira Xudoyberganova

QR To'rtkul tumani IIB JXX HQB

Xotin- qizlar masalalari bo'yicha katta inspektor, leytenant

nodiraxudayberganova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda iqlim o'zgarishining inson huquqlariga ta'siri, davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlari va ekologik adolatni ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Xorijiy sudlar amaliyoti, xususan, Yevropa inson huquqlari sudining Shveytsariyaga qarshi KlimaSeniorinnen ishi hamda BMT Xalqaro sudining 2025-yildagi maslahat xulosasi asosida davlatlarning iqlim o'zgarishiga qarshi choralar ko'rish majburiyatlari yoritiladi. Shuningdek, inson huquqlarini ekologik tahdidlardan himoya qilishning zamonaviy mexanizmlarini rivojlantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, inson huquqlari, iqlim o'zgarishi, ekologik adolat, xalqaro sud, davlat majburiyatlari, atrof-muhitni muhofaza qilish.

Abstract. This paper analyzes the impact of climate change on human rights, the international legal obligations of states, and issues related to ensuring environmental justice. It examines states' obligations to take measures against climate change based on international judicial practice, particularly the European Court of Human Rights' judgment in KlimaSeniorinnen v. Switzerland and the International Court of Justice's 2025 advisory opinion. The paper also puts forward proposals for developing modern mechanisms to protect human rights from environmental threats.

Keywords: international law, human rights, climate change, environmental justice, international court, state obligations, environmental protection.

Аннотация. В данной работе анализируется влияние изменения климата на права человека, международно-правовые обязательства государств и вопросы обеспечения экологической справедливости. На основе практики международных судебных органов, в частности решения Европейского суда по правам человека по делу KlimaSeniorinnen против Швейцарии и консультативного заключения Международного суда ООН 2025 года, рассматриваются обязательства государств по принятию мер в целях противодействия изменению климата. Кроме того, предлагаются меры по совершенствованию современных механизмов защиты прав человека от экологических угроз.

Ключевые слова: международное право, права человека, изменение климата, экологическая справедливость, международный суд, обязательства государств, охрана окружающей среды.

XXI asrda iqlim o'zgarishi nafaqat ekologik, balki inson huquqlari va xalqaro huquq bilan bog'liq global muammolardan biriga aylandi. Haroratning ko'tarilishi, qurg'oqchilik, suv tanqisligi va ekstremal ob-havo hodisalari insonlarning yashash, sog'liqni saqlash, oziq-ovqat va munosib hayot kechirish huquqlariga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli xalqaro huquqshunoslikda davlatlarning ekologik xavflarning oldini olish va aholini ularning salbiy oqibatlaridan himoya qilish borasidagi majburiyatlarini o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalishga aylandi.

Mazkur masalaning zamonaviy ahamiyati shundaki, xalqaro sudlar ekologik muammolarni faqat tabiatni muhofaza qilish doirasida emas, balki inson huquqlarini ta'minlash nuqtayi nazaridan ham baholamoqda. Natijada xalqaro ekologiya huquqi va inson huquqlari huquqi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik yangi ilmiy va amaliy yondashuvlarni shakllantirmoqda.

Iqlim o'zgarishi va inson huquqlari o'rtasidagi bog'liqlik so'nggi yillarda xorijiy ilmiy tadqiqotlar hamda xalqaro sudlar faoliyatida keng o'rganilmoqda. Ushbu yo'nalishdagi muhim huquqiy manbalardan biri 2015-yilda qabul qilingan Parij bitimidir. Mazkur bitim global harorat ko'tarilishini cheklash, iqlim o'zgarishiga moslashish va davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Shu bilan

birga, iqlim siyosatini amalga oshirishda inson huquqlari bilan bog'liq majburiyatlarni ham hisobga olish muhimdir.

Xalqaro sud amaliyotidagi muhim voqealardan biri 2024-yil 9-aprelda Yevropa inson huquqlari sudining *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* ishi bo'yicha chiqargan qaroridir. Mazkur ishda Shveytsariyadagi keksa ayollar tashkiloti davlatning iqlim o'zgarishiga qarshi yetarli choralar ko'rmaganini ta'kidlab, inson huquqlari buzilganligi yuzasidan murojaat qilgan. Sud davlatning iqlim o'zgarishining jiddiy oqibatlaridan insonlarni himoya qilish borasidagi ijobiy majburiyatlarini tahlil qilib, Konvensiyaning 8-moddasi bilan bog'liq huquqlar buzilganligini aniqlagan. Ushbu qaror iqlim siyosatining inson huquqlariga ta'sirini xalqaro sud tartibida baholash borasida muhim bosqich bo'ldi.

<Cite refs=[{"turn763374search10","turn763374search4"}]>

Mazkur ishning ilmiy ahamiyati shundaki, u davlatlarning ekologik xavflarga munosabatini baholashda faqat deklarativ majburiyatlar bilan cheklanib qolmaslik, balki amalda ko'rilayotgan choralar, qonunchilikning samaradorligi va qaror qabul qilish jarayonlarining izchilligini ham tekshirish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu qarorni barcha davlatlar uchun bir xil va bevosita majburiy qoida sifatida talqin qilish to'g'ri emas, chunki uning huquqiy ta'siri tegishli xalqaro-huquqiy tizim va davlatlarning majburiyatlariga bog'liq.

Xalqaro miqyosdagi yana bir muhim rivojlanish BMT Xalqaro sudining 2025-yil 23-iyulda iqlim o'zgarishi bo'yicha davlatlarning majburiyatlariga oid maslahat xulosasini e'lon qilishi bilan bog'liq. Sud davlatlarning iqlim o'zgarishi masalasidagi majburiyatlarini xalqaro ekologiya huquqi, shartnomaviy normalar, xalqaro odat huquqi va inson huquqlari normalari bilan bog'liq holda ko'rib chiqdi. Mazkur xulosa davlatlarning iqlim tizimini himoya qilish borasidagi huquqiy majburiyatlarini aniqlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq maslahat xulosasi nizoli ish bo'yicha chiqarilgan odatiy majburiy sud hukmi bilan bir xil huquqiy maqomga ega emas.

Xorijiy ilmiy tadqiqotlarda ushbu jarayon bilan bog'liq bir nechta muhim masalalar ajratib ko'rsatiladi. Birinchidan, davlatning harakatsizligi yoki yetarli choralar ko'rmaganligi bilan inson huquqlarining buzilishi o'rtasidagi sababiy bog'liqlikni

aniqlash murakkabdir. Ikkinchidan, iqlim o'zgarishi transchegaraviy xususiyatga ega bo'lgani sababli davlatlarning hududidan tashqarida yuzaga keladigan oqibatlar uchun javobgarlik masalalari ham dolzarbdir. Uchinchidan, ekologik zarardan jabrlangan shaxslarning sudga murojaat qilish huquqi va ularning manfaatlarini jamoaviy himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Mazkur muammolarni o'rganish davlatlarning ekologik siyosati ustidan sud nazoratini kuchaytirish, ekologik axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va fuqarolarning odil sudlovga erishishini ta'minlash muhimligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro tajribani milliy huquq tizimlariga moslashtirish nafaqat ekologik xavfsizlik, balki inson huquqlarini samarali himoya qilish uchun ham zarur.

O'zbekiston uchun ushbu yo'nalish alohida amaliy ahamiyatga ega. Mamlakatda suv resurslarining cheklanganligi, qurg'oqchilik xavfi va Orolbo'yi mintaqasidagi ekologik muammolar atrof-muhitni muhofaza qilish bilan insonlarning sog'lig'i, munosib turmush sharoiti va ijtimoiy manfaatleri o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganishni talab etadi. Xorijiy tajriba asosida ekologik axborotning ochiqqligini ta'minlash, ekologik qarorlar qabul qilishda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish va ekologik zarar bilan bog'liq nizolarni ko'rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishi zamonaviy xalqaro huquqda inson huquqlarini himoya qilish bilan chambarchas bog'liq masalaga aylanmoqda. Yevropa inson huquqlari sudining *KlimaSeniorinnen* ishi bo'yicha qarori va BMT Xalqaro sudining 2025-yildagi maslahat xulosasi davlatlarning ekologik xavflarni kamaytirish hamda inson huquqlarini himoya qilishga oid majburiyatlarini aniqlashtirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, birinchidan, davlatlarning iqlim siyosati inson huquqlariga ta'siri nuqtayi nazaridan muntazam baholanishi lozim. Ikkinchidan, ekologik axborotdan foydalanish va sud himoyasiga erishish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Uchinchidan, xalqaro sudlar amaliyotini o'rganish va uning asosli jihatlarini milliy qonunchilikka moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish faqat ekologik siyosat masalasi emas, balki inson

huquqlarini ta'minlash, davlatlarning xalqaro majburiyatlarini bajarish va adolatli huquqiy tizimni rivojlantirishning ham muhim shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. *Paris Agreement*. 2015.
2. European Court of Human Rights. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, Application No. 53600/20, Judgment of 9 April 2024.
3. International Court of Justice. *Obligations of States in Respect of Climate Change*, Advisory Opinion of 23 July 2025.
4. Siry, L. (2025). The climate in Strasbourg – the judgments and their impact on global climate law. *European Public Law*. <https://doi.org/10.1177/1023263X251344459>
- Savaresi, A. (2025). Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: Making climate change litigation history. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 34(1), 279–287. <https://doi.org/10.1111/reel.12612>
- United Nations Human Rights Council. *Human rights and climate change*, Resolution A/HRC/RES/56/8. 2024.

1.